

De derde icoon

Op 2 juli 1816 liep het Franse schip de *Medusa* op de klippen voor de kust van Afrika. Een vlot werd uitgezet met vijftig man aan boord die tot aan hun heupen in het water stonden. Twee weken later werden vijftien overlevenden opgepikt. Honger, ziekte en storm hadden hun tol geëist. Maar er was meer gebeurd. Om te overleven hadden de sterken de zwakken overboord gezet. En toen het proviand op was hadden ze zelfs, zo wordt verteld, diegenen die het toch niet zouden overleven opgegeten. Ik weet dat dit beeld iets te gruwelijk is om daarmee de dreigende ondergang van de Nederlandse verzorgingsstaat te beschrijven. Toch zetten wij ook alles overboord wat ons dierbaar is om te overleven: de WAO, de bijstand, de VUT, de koppeling, ... alleen het sterke blijft over. Er is sprake van een ministelsel van de sociale zekerheid, er is zelf sprake van de miniverzorgingsstaat.

We moeten want de kosten van de welvaartsstaat zijn een strop om onze nek en het stoeltje waarop we staan wankelt. Eén groeivertraging en we bungelen. Het grote aantal inactieven verstikt onze welvaartstoename en door onze brede wig lopen we paars en piepend in de race op de internationale markt. We zijn te dik, te paffertig, astmatisch. Het moet strakker, lucht in de longen, schoon schip.

Drie taboes

Stel dat het economische beleid in Nederland op het vlot van de *Medusa* ligt en we moeten hartverscheurende keuzes maken over wat overboord te zetten om de zaak vlottend te houden tot de volgende eeuw, hoe ver gaan we dan? Wat is echt heilig? Ik denk dat er drie taboes zijn, beleidszaken zo diep geworteld dat ze onaantastbaar zijn geworden: het loonmatigingsbeleid, de koppeling van de gulden aan de Duitse mark en de hoogte van de uitkeringen. Dat zijn de Nederlandse 'beleidsiconen'. Iemand die daaraan twijfelt is iemand die zijn hoofd op het blok legt en alleen maar mag hopen dat de bijl onder de oren en boven de schouders terechtkomt.

Toch zijn die beleidsiconen niet vanzelfsprekend verheffend. Loonmatiging is eigenlijk een soort 'begar-my-neighbour'-beleid, het is afwentelen van problemen op de burens. Als de burens nog sterker gaan matigen dan wij, is het hek van de dam. Ook over de innige lotsverbondenheid van de gulden en de mark zijn al kritische stemmen opgegaan. Maar ik wil het hoofd er bij houden. Ik wil het hebben over de derde icoon: de onaantastbaarheid van het sociale minimum.

Er is niemand die hardop durft te zeggen dat we bewust moeten denivelleren of de uitkeringen fors verlagen. Ik krijg zelf nauwelijks die woorden op papier. Waar komt die huiver vandaan? Ethische overwegingen, vanaf het eerste jaar kleuteronderwijs ingepeperd, zitten heel diep. Wat ook een rol speelt, denk ik, is een collectief schuld bewustzijn veroorzaakt door de ellende in het begin van de industriële revolutie. Een soort erfzonde van het kapitalis-

me. Peter Ackroyd beschrijft in zijn biografie van Charles Dickens hoe het was om in het midden van de vorige eeuw in de sloppenwijken van Londen te leven. Londen was toen een kleine stad overspoeld door proletariaat dat in grote aantallen op een te klein oppervlak leefde, zonder essentiële voorzieningen (riolering, water) en doodarm. Ik zal u de onsmakelijke details besparen, maar dit soort onmenselijke situaties heeft revolutionairen en hervormers ertoe aangezet te werken voor de verzorgingsstaat.

J.J.M. Theeuwes

De omslag

We zijn een eeuw later en nu komt de omslag. We weten dat de verzorgingsstaat veel goeds doet, we realiseren ons ook dat hij op een aantal plekken is doorgeschoten. Er zijn absurde situaties ontstaan: aan de ene kant van het huishoudboekje staan uitgaven aan belastingen en premies, aan de andere kant ontvangsten wegens huursubsidie, vergoeding ziektekosten, subsidies openbaar vervoer. Als een dolle cavia in een tredmolen pompt de overheid het geld rond. Rondpompen is een forse werkgelegenheidssector: 30.000 bij de belastingen, 40.000 bij de uitkeringsdiensten (gemeentelijke sociale diensten, bedrijfsverenigingen) en 5.000 bij overige diensten (huursubsidies, informatiseringsbank), totaal 75.000 mensen¹. In principe zou je dat rondpompen kunnen vermijden en uitgaven en inkomsten tegen elkaar wegschrappen. 'Balansverkorting' is de technische term voor deze operatie. Maar berekeningen van Van Herwaarden en Pommer leren dat dan grote inkomensverschuivingen optreden². Zelfs een matige variant zet huishoudens in de laagste inkomensgroepen op een forse achterstand en dat is taboe. Sommigen vinden de te hoge dekking een vorm van doorschieten van de welvaartsstaat en komen met het ministelsel van de sociale zekerheid en willen af-toppen op het niveau van het sociale minimum. Eenvoudige recht-toe-rechtaan-berekeningen van De Groot leren dat de uitgaven van zo'n ministelsel nog steeds circa 80% van die van het huidige stelsel bedragen³. Het tikt niet echt zwaar aan en zijn conclusie is onder meer dat de relatief hoge uitkeringsniveaus hogere besparingen in de weg staan. Als we de verzorgingsstaat willen ombuigen dan moeten we misschien toch de uitkeringen verlagen? U weet net zo goed als ik dat we eerder het vlot zullen laten zinken dan dat over boord te gooien.

1. Uit het blote hoofd over de telefoon opgesomd door Flip de Kam.

2. F. van Herwaarden en E. Pommer, Balansverkorting in de publieke sector, in H. de Groot en C.A. de Kam (red.), *Jaarboek Overheidsuitgaven 1992*, Academic Service, 1991.

3. H. de Groot, *De Miljoenennota 1992*, in H. de Groot en C.A. de Kam (red.), op.cit., 1991.